

САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ОБРАЗУ «Я» ПІДЛІТКІВ У ПРОЦЕСІ ВИХОВАННЯ В НИХ НАВЧАЛЬНОЇ ПРАЦЕЛЮБНОСТІ

У статті розкрито роль виховання навчальної працелюбності у підлітків для їхньої самореалізації, розкриття їхнього внутрішнього образу «Я». Автором проаналізовано діалектичну єдність процесу самореалізації особистості із її самопізнанням, активною пізнавальною діяльністю.

Ключові слова: підліток, образ «Я», навчальна працелюбність, виховання, самореалізація.

В статье раскрыта роль воспитания учебного трудолюбия у подростков для их самореализации, раскрытия их внутреннего образа «Я». Автором проанализировано диалектическое единство процесса самореализации личности с ее самопознанием, активной познавательной деятельностью.

Ключевые слова: подросток, образ «Я», учебное трудолюбие, воспитание, самореализация.

The article focuses on the role of edification of scholastic hardworking skills among teenagers for their self-realization and reveal of their internal image of “Myself”. The author analyses the integrity of the process of self-realization of a personality with its self-cognition, its dynamic gnostic activity.

Key words: juvenile, identification of “Myself”, scholastic hardworking skills, edification, self-realization.

Постановка проблеми. У «Концепції загальної середньої освіти (12-річна школа)» стверджується, що освіта ХХІ століття — це освіта для людини. Її стрижень – розвивальна, культуротворча домінанта, виховання відповідальної, здатної до самоосвіти й саморозвитку особистості, яка вміє критично мислити, опрацьовувати різноманітну інформацію, використовувати набуті знання і вміння для творчого розв’язування проблем, прагне змінити на краще своє життя й життя своєї країни.

Перебудова національної школи передбачає виведення освіти на світовий рівень, що потребує розв’язання багатьох проблем, серед яких провідне місце належить проблемі підвищення інтелектуального потенціалу нації, виховання громадян-особистостей, які спроможні брати активну участь у будівництві сучасної держави. Модернізація сучасної системи освіти у світлі вимог

європейського освітнього простору, перехід із предметного на особистісно орієнтоване навчання відповідає як потребам економіки, так і новому розумінню ролі людського фактора в соціальному житті. Зміни, що відбуваються в соціокультурному й економічному житті України, потребують суттєвих змін у системі виховання молоді, яка знаходиться на етапі пошуку стратегічних шляхів самореалізації та професійного самовизначення.

Тенденціями розвитку світової освітньої системи стають поглиблення її фундаменталізації, посилення гуманістичної спрямованості, духовної та загальнокультурної складових освіти, формування в молоді системного підходу до аналізу складних технічних і соціальних ситуацій, стратегічного мислення. Тому забезпечення високої конкурентоспроможності на динамічному ринку праці вимагає прищеплення молодому поколінню прагнення і навичок до самонавчання, самовиховання, самовдосконалення і самореалізації упродовж усього активного життя.

Найважливішим напрямом вирішення вказаних завдань є пошук нових підходів до організації педагогічного процесу в середніх навчальних закладах. Основні вимоги до вдосконалення процесу навчання і виховання молоді, спроможної жити і працювати у XXI столітті, визначаються Державною національною програмою «Освіта (Україна XXI століття)», Концепцією національного виховання. Реалізація вказаних у документах завдань потребує розв'язання низки проблем. Серед них особливої уваги заслуговує розвиток особистості та створення умов для її самореалізації в різноманітних видах діяльності.

Мета статті – розкрити роль виховання навчальної працелюбності у підлітків для їхньої самореалізації.

Виклад основного матеріалу. Самореалізації особистості школяра сприяє забезпечення його успішності в навчанні. Водночас, як доведено багатьма дослідженнями, успішність навчання школярів забезпечується їхнім позитивним ставленням до навчання, любов'ю до навчальної праці, умінням доводити справу до кінця, сформованістю в учнів пізнавальної активності, яка передбачає

виявлення ними самостійності, ініціативності, наполегливості, вольових якостей. Зазначені якості інтегруються в такій особистісній якості, як навчальна працелюбність. Отже, самореалізація особистості школярів необхідно вимагає виховання в них навчальної працелюбності.

Слід підкреслити, що основною вимогою до освіти нашого часу є гуманізація навчально-освітнього процесу, зумовлена поверненням до ідеї самоцінності особистості, її цілісності та унікальності, постійного прагнення до самовдосконалення, свободи і творчості через різні види самостійної роботи. Процес становлення особистості потребує врахування індивідуально-особистісних можливостей школярів, що забезпечується злагодженим співіснуванням і гармонійною взаємодією кожної дитини з довкіллям. Тому останніми роками в педагогічній науці формується нова парадигма освіти й виховання, спрямована на створення соціально-педагогічних і психологічних умов, сприятливих для інтенсивного самоствердження, самореалізації особистості, тобто постає завдання визначити шляхи подолання авторитарних підходів до людини, особливо до підростаючої особистості.

Поступово головною метою освітніх зусиль стає вимога якомога повнішого розкриття можливостей і здібностей особистості, її творчого потенціалу. За мету ставиться формування в дитини спроможності в мінливій реальності спиратися, перш за все, на власні сили, власний розум і волю. Усе це, безумовно, ставить у низку гострих і актуальних питань самореалізації особистості, тобто її достатньо автономного самоствердження, самовиразу, саморозвитку, самореалізації, проблему виховання у школярів навчальної працелюбності. Виникає потреба в дослідженні механізмів цього процесу, розробці технологій і умов його забезпечення.

Історія вивчення проблеми самовдосконалення й самореалізації сягає тисячоліть. Ще Аристотель і Платон розглядали самоздійснення духовних і фізичних здібностей людини як мету її життя. Вони пов'язували світобудову з питанням про сенс людського життя, про оптимізацію індивідуального потенціалу і суспільного розвитку.

Важливим моментом самореалізації, згідно з А. Маслоу [5], є духовне, інтелектуальне самопізнання. Цей процес вимагає від людини надзвичайного напруження всіх своїх сил, але успішні результати цих зусиль народять новий внутрішній стан людини, стан задоволення і гордості за себе. Утім, це явище тимчасове, після нього знову настає «вслуховування в себе» і процес повторюється з новою силою.

К. Абульханова-Славська [1], розвиваючи у своїх дослідженнях концепції життєвого шляху С. Рубінштейна, розробила питання творчого самовираження особистості, безпосередньо пов'язані з проблематикою особистісної самореалізації. Вона висунула і обґрунтувала положення про те, що самореалізація є найважливішою складовою стратегії життєвого шляху людини. Самореалізація формується як життєва мета особистості, виражаючи найважливішу потребу дитини у самовираженні, самоствердженні. Самореалізація одночасно і засіб досягнення змісту життєвої мети.

«Самовираження» і «самореалізація» – діалектично пов'язані поняття в процесі самоствердження людини. "Самовираження, – зазначає К. Абульханова-Славська, – особливо для підлітків і юних, постає дуже гостро, виявляючись принципом не тільки для виявлення свого «Я» ..., але і як одна з важливих умов адекватного і гармонійного розвитку» [1, с. 95].

Важливими є положення автора цієї концепції про те, що самовираження проходить різні ступені зрілості, різні етапи сформованості:

- раннє – демонстраційне самовираження, коли образ внутрішнього "Я" ще дуже далекий від свого створення, особистість виявляє себе у надзвичайних формах;
- зріле – етап, на якому самовиявлення є потребою адекватного вираження свого «Я», реалізується у виробленні своєї манери поведінки, стилю мови, у вчинках, справах.

Критерій ступеня зрілості самовираження – сформованість образу внутрішнього «Я», що вкрай необхідне для гармонійного розвитку в старшому

підлітковому і молодшому юнацькому віці, тобто саме в тому віці, що підлягає нашому дослідженню.

Принциповими умовами адекватного самовираження особистості, на думку К.Абульханової - Славської, є:

- самопізнання, що використовує діалог як головний засіб, у тому числі діалог із собою;
- вироблення адекватної самооцінки;
- вироблення уявлення про свій засіб дії і життя, упевненість у потребі його реалізації;
- уважне і бережливе ставлення оточуючих до цінності особистості й особистості до цінності оточуючих.

Отже, із образом «Я», із самопізнанням і самооцінкою своїх здібностей, співвідношенням їх зі своїми пізнавальними потребами тісно пов'язане самовираження. Коли самопізнання відносно завершено, треба будувати всю сукупність своїх взаємодій зі світом, не тільки цінно-смісловому, але і в контрольному-дійовому відношенні [1, с. 100]. На цьому етапі можливий повний збіг самовираження і самореалізації, якщо, дійсно, сформований образ особистого «Я» – з точки зору цілісності й готовності особистості організувати, створювати, забезпечувати всю сукупність зовнішніх умов самореалізації [1, с.100]. Виходячи із зазначених положень, можна зробити висновок про те, що самовираження не тільки взаємопов'язане із самореалізацією, але є одночасно її індикатором, умовою і складовою частиною.

Висновок. Однією з важливих умов успішності самореалізації образу «Я» підлітків є виховання в них навчальної працелюбності, яка виявляється в яскраво вираженому позитивно-активному ставленні особистості до навчальної діяльності, що виразно виявляється на поведінковому рівні, та на певному етапі особистісного розвитку формується як одна зі стержневих рис особистості, готовності при виконанні будь-якої навчальної роботи діяти з повною віддачею, здатності тривалий час займатися навчально-пізнавальною діяльністю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абульханова-Славская К. А. Деятельность и психология личности / К.А. Абульханова-Славская. – М. : Наука, 1980. – 335 с.
2. Державна національна програма «Освіта (Україна ХХІ століття)» // Освіта. – 1993. – №3. – 2000. – С. 14-17.
3. Концепція виховання дітей та молоді в національній системі освіти // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 1996. – № 13. – С. 3 – 9.
4. Лозова В. І. Пізнавальна активність школярів: Спецкурс із дидактики: навч. посібник для пед. ін-тів / В.І Лозова. – Х. : Основа, 1990. – 89 с.
5. Маслоу А. Самоактуалізація / А. Маслоу// Психологія личности. Тексты. – М., 1982. – С. 108-117.
6. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті // Освіта. – 2002. – № 26. – С. 2 – 4.
7. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии: В 2-х томах / С.Л. Рубинштейн. – Т.1. – М.: Педагогика, 1989. – 488 с.
8. Шамова Т. И. Активизация обучения школьников / Т.И. Шамова. – М.: Педагогика, 1982. – 208 с.